

ПЕРШОДРУКИ

**Михайло
Ломацький**

Заворожений світ

**По цей бік Чорногори
По той бік Чорногори**

**Харків
«Фоліо»
2018**

*«Не знаю я, браття, о милі, чого огортає м'я сум?
А та, Сокільська княгиня, не сходить ми, браття, із дум...»*

О. Ю. Федькович

*«А мені не лише Сокільська княгиня, але й усі гуцульські
гори, не сходять із дум...
А туга за ними „гадиною біля серця в'ється"...»*

М. Ломацький

ЗАВОРОЖЕНИЙ СВІТ

Що тягнуло прапредків наших гуцулів у високі гори й глибокі темні ліси Карпат? Яка свідомо, чи підсвідомо сила гнала їх у непрохідні нетри і дебри лісів?

Може надія, що там, і лише там, зможуть заховати й зберегти в повній чистоті та величі все минуле, первобутнє; чи, як казали «старовіччину», оте все, що кожному народові найдорожче й найцінніше?

Вони не помилилися, а надія не завела їх.

Власне, ніде-інде, лише в гуцульських Карпатах, задержано було найбільше нашої «старовіччини» (давнина, минуле, старовина, — старовіччина). Щаслива людина з своїм минулим; людина, яка не забуває своїх юних днів — днів весни». Вона ними живе, в них шукає у потребі розради і потіхи, з них черпає життєву силу й насагу та надію на краще майбутнє, а з-поза темних хмар бачить золоте сонце.

Щасливий, сильний і неподатливий та з завдатками на соняшне майбутнє є той народ, який має минуле. Минуле, яке він любить, цінить, шанує і дбайливо зберігає.

Минуле, старовина-старовіччина, це є для народу немов коріння для дерева. Дерево не може жити і рости без ко-

ріння — воно зів'яне і всхне... Так і народ без минувшини — пропадає, зникає. Мабуть ніхто із племен нашого народу не зберіг стільки давнини, як те плем'я, що осіло в Карпатських Бескидах. Це плем'я зветься гуцулами. Воно зберегло наше минуле, давне — «старовітське» — в переказах, повістуваннях, обрядах, побутах, піснях, колядах-щедрівках, у казках і повір'ях.

Ось за це заслуговує те наше гуцульське плем'я на вдяку і пошану так, як шанували колись молоді гуцули стариків за їх згадки про старовину, за повістування, за співанки та казки, які переповівши, чи переспівавши, закінчували стереотипним:

«Сидить поте на вороте, на вітер си здуло,
Ми бих це не повістували, ек би так не було».

*

Тяжко жилося нашим гуцулам в Карпатах, але їх душі і думки линули туди, ген далеко, звідкілля зайшли в Карпатські гори їхні прапредки. Мабуть з далеких піль, рівнин, степів, з-над широких рік, з-над глибоких морів. Зайшли й принесли з собою згадки про: «сади-виногради», «зелені вина», «сірих, круторогих волів у плузі», «яру пшеницю», «бої із поганцями-песеголовцями», «плавби човнами по морю та тихому Дунаю».

Отже, не пожаліймо часу ні труду й загляньмо хоча б одним оком у ті наші високі Карпати. Послухаймо повістувань про їх давнину, старовіччину, а знайдемо й почуємо щось таке, що нас зацікавить, а може й зворушить. Старовіччини ж там дуже багато! Правда, це лише перекази, а то й казки, але і в них багато цінної правди — треба тільки вміти й хотіти знайти її. Недармо ж кажуть: «що навіть і на дні брехні, можна знайти трохи правди». Зайдімо от хоч би до великого нині, колись ще зовсім маленького, села Ростік, над бистрою рікою Черемошом...

*

Початок сімнадцятого століття... Кільканадцять хат серед непроглядних, вікових лісів над потоками й на ґрунях.

Хати-курниці, побудовані часто з наколеного, круглого дерева.

Он там над потічком також хата-курниця.

Свята неділенька Божа... Боже соненько, що вже присіло на кришу хати, світить і гріє. Воно не довго там сиділо, а зійшло над потік скупати свої проміння в прозорій воді, щоби ще кращим бути. Скупавшись, сіло на сиву голову старого газди та на біляві кучерики його внучка, що присівся біля свого дідуся. Оба сидять на колоді зрубаного дерева та вигріваються на сонці.

Хто ж це той дідусь і його внучок?

Дідусь, це один із ростіцьких газдів, Трохим Сверлан, а внучок, це Мартинко. Сверлан має двох синів і три доньки. Мартинко, це синок Трохимового молодшого сина, Лукина. Старий Сверлан потонув у згадках минулого, повістує, а Мартинко не відриває від дідики очей, слухає, ловить кожне слово і ховає глибоко в свою пам'ять. Повістування діда, це для нього казка з минулих літ. Курить старий Трохим люльку та повістує про ті часи, коли то він разом із такими як він сам «шибайголовами» зайшов у ці гори й осів, ось тут, над потоком.

Не дуже то легке й веселе було тодішнє життя в горах, а все ж таки мило згадується його. В ньому була ж молодість і буйність. Можна було, здається, руками неба досягати, ногами на Говерлю «виштрикати». Тоді «сухі буки зеленіли, а фіялки зимою зацвітали... Гей-гей, було тай минуло, з вітрами молодість полетіла, буйність з водою поплила, а те, що ще залишилось, у казку перемінилось».

Повістує дідусь внучкові про давні часи в горах; про часи, коли то в наших Карпатах було ще мало людей; коли то поставали в них початки пізніших сіл-осель. Старі Кути були вже великим, многолюдним селом, але Тюдів і Ростокі були ще малими оселями. За Сокільським була, теж мала ще Білоберезка. Дрімливі, темні, непрохідні ліси-пущі, повні всякої дикої звірини, а даліше в глибину гір мало-хто заглядав.

Там далі, над річкою Рибницею, був Косів, а за ним Город, Соколівка і Яворів. Більш залюднені села були над рі-

кою Прутом, ген аж до Ворохти. Дальше праліс, якому не було ні початку, ні кінця.

«Товклися» десь там, — «на долах», на Покуття і понад рікою Дністром, а то й за ним, — усякі дикі наїзники, які нищили людей і їхнє майно, але в Карпати не заходили. Лиш десь одного разу, як оповідали люди, зайшли були над Прут татари, щоб звідтам передертися на Мадярщину. Оповідали, що ті татари були і в Старих Кутах та пробували зайти в Карпати, але це їм якось не вдалось. Дійшли були під Сокільське й завернулися. Так оповідали старі люди.

Перші здобичники-завойовники Карпатських гір осідали де хто захотів, де кому подобалося. Найчастіше близько рік і над потоками. Будували вони собі хати-курниці і жили в них. Занималися ловлею риби й полюванням на дику звірину, що давало їм одяг і харч. Життя було, як казали, простеньке, невибагливе, а при тому і важке, часто повне всяких небезпек. Отаке то було й життя Трохима Сверлана. Він зайшов у ці лісові нетри й осів тут над цим гуркотливим, бистрим і неспокійним потоком. Тільки з ним вів розмову, бо сусідів не було. На оцій поляні побудував собі хатину. Побудував, — це легко сказати, але важко зробити. Як і чим будувати? Мав лише дві руки, а в них топір-сокира, пушка і пістоля та й ніж. Найважливіше ж — губка й кресало, без цього не можна обійтись! Ватра, це життя. Не розложиш ватри і заснеш без неї, так не встанеш вже! Розшарпають-тя вовки, зжеруть із кістками. Зимою ж то й при ватрі не смієш твердо заснути. Вовки тоді ходять тічнями, а як притисне їх голод, то тоді й ватра не відстрашить їх. Дуже їх треба сокотитися... Тому то багато з перших верховинців жили не в хатах, а в скельних печерах. Там було захисно від звірів, бурь і морозів. Та чи ж тільки звірів треба було лякатися? О, докучала людям всяка нехар: мольфарі, упирі, вовкулаки й щезники — усе те люті вороги людського роду. Як захотів ти вибратися в дальші гори, так обов'язково причепиться до тебе Блуд, тай водить лісами й нетрями.

Трохим йшов раз уночі з Кутів. Раптом з'явився перед ним котюга-пес, а чи може великий котисько — раз він білий, а раз чорний і скаче поперед нього! Раз гав-гав, а потім

ЗМІСТ

ПО ЦЕЙ БІК ЧОРНОГОРИ

Заворожений світ	5
Наша верхovina — Гуцульщина	207
Гуцульське опришківство	223

ПО ТОЙ БІК ЧОРНОГОРИ

По той бік Чорногори	229
Газда	252
Про Івана Молдавчука	254
Богдан	258
Перші села	263
Оліш — пан	271
Гуцули — борці за волю	276
Довбуш у Синицях	281
Василь Котлан і Микола Молдавчук	288
Після Кошутської війни	290
Дідо Молдавчука Івана	293
Нехрещені діти	298
Упирі	300
Про чуму і холеру	303
Про смерть оповів Молдавчук	306
Котлан і граф Текелі	309
Оповідання Котлана Николая	313
Гуцульська женитьба	315
Пригоди	317
Полонинська зима	335
Гуцульські співаночки й колядки	337
У неділю вечором	344
Михайло Молдавчуків	348
«А у жінки стільки віри, що на бистрій воді піни»	354
Гуцульська ворожнеча	360
Вівчар — Василь	373
Молдавчуків Прокопко	375
«Лісовик»	408
Дмитро Котлан і його син, Іванко	427
Музичка-співачок	448
Неймовірне	459
Озеро сліз	468
Нічна пригода	473
Внук Івана Молдавчука, Іванко	479
Кінцеве слово	486
Деякі слова з гуцульської говірки	490
Додаток	493
Слово про автора. <i>Дмитро Курчій</i>	498